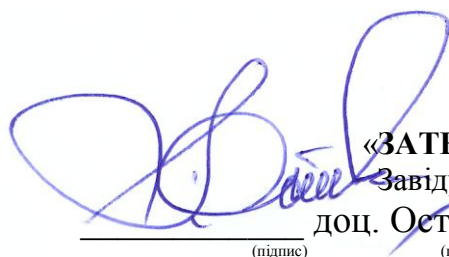

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
доц. Острянка А.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АРХЕОЛОГІЯ КАМ'ЯНОГО ВІКУ, ДОБИ БРОНЗИ ТА ЗАЛІЗА

Освітня програма В9 Історія та археологія

2025 – 2026 навчальний рік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від «29»серпня 2025 року.

Розробники: _Веремейчик Олена Михайлівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, археології, та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Мета навчальної дисципліни

Мета дисципліни «Археологія кам'яного віку, доби бронзи та заліза» полягає у формуванні у здобувачів освіти компетентностей, пов'язаних з основними навичками роботи з речовими джерелами України і застосуванням їх у освітньому процесі.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	4	4
Кількість годин:	120	120
- лекції	8	4
- практичні / семінарські	6	2
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	106	114

Статус навчальної дисципліни нормативна

Очікувані результати навчання

У процесі вивчення дисципліни «Археологія кам'яного віку, доби бронзи та заліза» передбачається формування у студентів наступних **компетентностей**:

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

СК 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

СК 13. Здатність визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку людської цивілізації, основні етапи її становлення.

Навчальна дисципліна сприятиме досягненню таких **програмних результатів навчання**:

ПРН 05. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 08. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки детальні знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 09. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Археологічні культури України доби кам'яного віку.												
Тема 1.. Предмет та завдання дисципліни							8					8
Тема 2 Етапи антропогенезу.	12	2				10	12	2				10
Тема 3. Ранній та середній палеоліт України	10					10	10					10
Тема 4. Пізній палеоліт України	12		2			10	12		2			10
Тема 5 Мезолітичні культури	6	1				5	6					6
Тема 6.. Неолітичні культури на теренах України	6	1				5	6					6

Разом за змістовим модулем 1	46	4	2			40	54	2	2			50
Змістовий модуль 2. Археологічні культури України доби палеометалів та раннього залізного віку.												
Тема 7. Доба палеометалів	10					10	10					10
Тема 8. Культура Кукутени-Трипілля.	13	1	2			10	10					10
Тема 9. Епоха бронзи на теренах України.	13	1	2			10	6	2				4
Тема 10. Доба заліза в історії людства.	6					6	10					10
Тема 11. Скіфська доба.	12	2				10	10					10
Тема 12. Античні міста Північного Причорномор'я.	20					20	20					20
Разом за змістовим модулем 2	74	4	4			66	66	2				64
Разом	120	8	6			106	120	4	2			114

Форми та методи контролю навчальних досягнень

Поточний контроль: Усне опитування, участь у груповій роботі; творчі роботи, презентації

Підсумковий контроль: екзамен

Розподіл балів за темами:

	Поточне тестування та самостійна робота												Сума
	Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2						
Тема	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	
Бали	10	5	5	5	5	5	5	10	5	5	5	10	75

Критерії оцінювання результатів навчання

а) робота на практичному занятті

Усна відповідь, доповідь, виконання завдань на практичному занятті

до 5 балів

Активність (доповнення, запитання)

2 бали

б) самостійна робота

до 10 балів

г) творча робота

до 21 балу

Робота на практичному занятті оцінюється за такими критеріями: 7 балів – здобувач освіти у повному обсязі опрацював програмовий матеріал, має глибокі та міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями, робить аргументовані висновки; може узагальнювати та застосовувати набуті знання; 4 бали – відповідь

містить незначні неточності; 3 бали – студент може відтворити основні положення програмового матеріалу, його відповідь неповна; 2 бали – студент ґрунтовно доповнює відповіді своїх товаришів; 1 бал – студент доповнює відповіді своїх товаришів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема: Етапи антропогенезу Підготовка до практичних занять 1 та 2. Африка – батьківщина людства та Походження та розвиток <i>Homo sapiens</i> . Мета: розглянути етапи антропогенезу.	10
2	Тема: Пізній палеоліт України. Підготовка до практичного заняття :. Мисливські суспільства прильодовикової Європи. Мета: Розглянути відмінності мисливських суспільств прильодовикової Європи	20
3	Тема: Мезолітичні культури. Розглянути особливості зон мезоліту на теренах України.	5
4	Тема: Неолітичні культури на теренах України. Розглянути особливості неолітизації різних регіонів України.	5
5	Тема Культура Кукутені-Трипілля. Підготовка до практичного заняття: Господарство носіїв культури Кукутені-Трипілля. З'ясувати особливості господарства носіїв культури Кукутені-Трипілля протягом етапів існування культури. Розглянути світогляд носіїв культури Кукутені-Трипілля за археологічними даними. Розглянути джерела, за якими можна реконструювати світогляд носіїв культури.	20
6	Тема: Епоха бронзи на теренах України. Підготовка до практичного заняття: Археологічні культури епохи бронзи степової частини України. Мета заняття: З'ясувати загальне та відмінне в культурах епохи бронзи степової та лісо-степової частини України.	10

7	Тема: Скіфська доба. Підготовка до практичного заняття Озброєння військова справа скіфів. Мета заняття: ознайомити студентів з комплексом озброєння скіфської доби. Розглянути конкретні види та типи озброєння та захистного обладунку; на підставі співставлення археологічних матеріалів та повідомлень писемних джерел схарактеризувати головні прийоми стратегії та тактики скіфського війська. Розглянути релігійні уявлення та мистецтво степових скіфів. Ознайомитися з матеріальними проявами скіфської релігії та з головними напрямками розвитку зображального мистецтва.	16
8	Тема: Античні міста Північного Причорномор'я. Ознайомлення з історією, топографією та головним напрямком розвитку античних пам'яток Подністров'я та Побужжя.	20
Усього годин на самостійну роботу		106

Матеріально-технічне забезпечення

1. Навчальна програма
2. Робоча програма навчальної дисципліни
3. Методичні матеріали до практичних занять
4. Теми і завдання для самостійного опрацювання.
5. Матеріали до лекційних занять.

Рекомендовані інформаційні джерела

Основна література:

1. Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.
2. Археология Украинской ССР. Киев, 1985. Т.
3. . Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 2.
4. Археологія України за роки Незалежності/ За ред. Я. П. Гершковича й Д. С. Гречка Київ, 2022.
5. .Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. Москва, 1990.
6. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України, Київ, 1994.
7. Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.
8. Гарден Ж. К. Теоретическая археология. Москва, 1983.
9. Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.
10. Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.
11. Залізник Л. Л. Охотники на северного оленя Украинского полесья эпохи финального палеолита. Киев, 1989.
12. Залізник Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.
13. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.
14. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
15. Клейн Л. С. Археологические источники. Ленинград, 1978.
16. Клейн Л. С. Археологическая типология. Ленинград, 1991.

17. Рындина Н. В., Дегтярева А. Д. Энеолит и бронзовый век. Москва, 2002.
18. Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.

Допоміжна література:

1. Археологія. 1993. № 3 (до 100-річчя відкриття трипільської культури).
2. Античные государства Северного Причерноморья. Москва, 1984.
3. Аникович М.В. Методология археологии и новые подходы к изучению верхнего палеолита Евразии: Избранные лекции / Новосиб. гос. ун-т; Ин-т археол. и этногр. СО РАН. Новосибирск, 2010.
4. Артамонов М. И. Киммерийцы и скифы. – Л., 1969.
5. Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. Киев, 1972.
6. Березанская С. С. Северная Украина в эпоху бронзы. Киев, 1982.
7. Березанская С.С., Отрощенко В.В., Черениченко Н.И., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. Киев, 1986.
8. Бессонова С. С. Религиозные представления скифов. Киев, 1983.
9. Блаватский В. Д. Античная археология Северного Причерноморья. – Москва, 1961.
10. Блаватский В. Д. Античная полевая археология. Москва, 1967.
11. Брашинский И. Б. Сокровища скифских царей. Москва, 1967.
12. Брашинский И. Б. В поисках скифских сокровищ. Ленинград, 1979.
13. Бобринский А. А. Гончарство Восточной Европы. Москва, 1978.
14. Гладылин В. Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. Киев, 1976.
15. Гладылин В.Н. Что же такое «Техника Леваблуа»? // Каменный век. Памятники. Методика. Проблемы. Сборник научных трудов. К., 1989.
16. Гладылин В.М. Мікроіндустрії раннього палеоліту: замість післямови// Кам'яна доба України. Вип. 13. К., 2010.
17. Гаврилюк Н. А. Домашнее производство и быт степных скифов. Киев, 1989.
18. Граков Б. Н. Скифы. Москва, 1971.
19. Граков Б. Н. Ранний железный век. Москва, 1977.
20. Демиденко Ю.Е. Мікроліти комплексів Оріньяку Сюрені та їх значення у вивченні Оріньяку Західної Євразії// Кам'яна доба України вип. 14. Київ, 2011.
21. Даниленко В. Н. Неолит Украины. Киев, 1969.
22. Даниленко В. М. Кам'яна могила. Київ, 1986.
23. Деревянко А. П., Маркин С. В. Васильев С. А. Палеолитоведение. Введение и основы. Новосибирск, 1994.
24. Енциклопедія трипільської цивілізації. Київ, 2004.
25. Зализняк Л.Л. Население Полесья в мезолите. К. 1991.
26. Зубарь В. М. Северный Понт и Римская империя. Киев, 1998.
27. Зубарь В. М., Ліньова Э. А., Сон Н. А. Античний світ Північного Причорномор'я. Київ, 1999.
28. Зубарь В. М. Боги и герои античного Херсонеса. Киев, 2005.
29. Ильинская В. А. Тереножкин А. И. Скифия VII – IV вв. до н.е. Київ, 1983.

30. Кондукторова Т.С. Антропология населения Украины мезолит, неолита и эпохи бронзы. М., 1973.
31. Колосов Ю. Г., Степанчук В. Н., Чабай В. П. Ранний палеолит Крыма. Киев, 1993.
32. Котова Н. С. Неолитизация Украины. Киев, 2002.
33. Крапивина В. В. Ольвия. Материальная культура I–IV вв. н. е. Киев, 1993.
34. Круц В. А. Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. Киев, 1977.
35. Крыжицкий С. Д. Жилые дома античных городов Северного Причерноморья. Киев, 1882.
36. Крыжицкий С. Д. Архитектура античных государств Северного Причерноморья. Киев, 1993.
37. Крижицький С. Д., Зубар В. М., Русаєва А. С. Античні держави Північного Причорномор'я. Київ, 1998.
38. Куклина И. В. Этнография Скифии по античным источникам. Ленинград, 1985.
39. Лагодовська О. М., Шапошникова О. Г., Макаревич М. Л. Михайлівське поселення. Київ, 1962.
40. Мезенцева Г. Дослідники археології України. Чернігів, 1997.
41. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. Київ, 1983.
42. Мурзин В. Ю. Скифская архаика Северного Причерноморья. Киев, 1984.
43. Мурзин В. Ю. Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. Киев, 1990.
44. Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А. Памятники каменного века Левобережной Украины. К., 1986. .
45. Нехорошев П. Е. К методике изучения нижнепалеолитической техники и технологии расщепления камня // Российская археология. 1993. №3
46. Нужний Д. Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. Київ, 1992.
47. Палеолит СССР. – М. 1984.
48. Переводчикова Е. В. Язык звириных образов. Москва, 1994.
49. Сапрыкин С. Ю. Боспорское царство на рубеже двух эпох. Москва, 2002.
50. Свешников И. К. Культура шаровидных амфор. Свод археологических источников. Москва, 1983. Вып. В1–3.
51. Семенов Ю. И. Как возникло человечество. Москва, 1966.
52. Ситник О.С. Мустьерская стоянка Пронятин й ее место в палеолите Восточной Европы // Археологический альманах. Донецк, 1994. № 3.
53. Ситник О.С. Деякі аспекти походження первісного мистецтва у світлі нових фактів // Народнознавчі зошити. Львів, 1996. № I.
54. Ситник О.С. Шлях розвитку левалуазьких індустрій в Україні // Археологический альманах. Донецк, 1996. № 5. Ч. II
55. Ситник О.С. Деякі проблеми та перспективи дослідження печерних археологічних пам'яток // Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. Збірник тез повідомлень та доповідей. Львів, 1995.
56. Сон Н. А. Тира римського времени. Киев, 1993.
57. Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В. Жизнь и гибель Херсонеса. Харьков, 2001.

58. *Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В.* Херсонес – Херсон – Корсунь. Киев, 2003.
59. *Степанчук В.Н.* Нижний и средний палеолит Украины. Черновцы, 2006.
60. *Телегин Д. Я.* Неолитические могильники мариупольского типа. Киев, 1991.
61. *Телегин Д. Я., Нечитайло А. Л., Потехина И. Д., Панченко Ю. В.* Среднестоговская и новоданиловская культуры энеолита Азово-Черноморского региона. Луганск, 2001.
62. *Тереножкин А. И.* Киммерийцы. Киев, 1976.
63. Технология производства в эпоху палеолита под редакцией А.Н. Рогачева/ АН СССР Институт археологии. Ленинград, 1983
64. *Цалкин В. И.* Древнейшие домашние животные. Москва, 1970.
65. *Чабай В.П.* Средний палеолит Крыма. – Симферополь, 2004
66. *Черненко Е. В.* Скифские лучники. Киев, 1981.
67. *Черненко Е. В.* Скифо-персидская война. Киев, 1984.
68. *Шелов Д. Б.* Античный мир в Северном Причерноморье. Москва, 1966.
69. *Шрамко Б. А.* Бельское городище скифской эпохи (г.Гелон). Киев, 1987.
70. *Щеглов А. Н.* Северо-Западный Крым в античную эпоху. Ленинград, 1978.
71. *Формозов А. А.* Страницы истории русской археологии, Москва, 1986.
72. Энеолит СССР. Москва, 1982.
73. Эпоха бронзы лесной полосы СССР. Москва, 1987.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України - [www. archeology.org.ua](http://www.archeology.org.ua)
2. Енциклопедія історії України - <http://wikimediaukraine.wordpress.com/2012/09/19/eu>
3. Співка археологів України. Розділ «бібліотека»